

5000 km polskich odcinków Drogi św. Jakuba. To nadal początek drogi?

1. Wprowadzenie

„Spoglądając na prezentacje opisujące sytuację polskich odcinków Szlaku św. Jakuba, jak i na naszym regionalnym *Camino*, mogę powiedzieć, że Droga św. Jakuba cieszy się dobrym zdrowiem. Sekret teraz polega na tym, aby pozwolić szlakowi rosnąć”. Przytoczony powyżej fragment przemówienia metropolity Santiago de Compostela, ks. abp Juliána Barrio Barrio, wygłoszony 19 kwietnia 2013 r. w Ośrodku Chopińskim w Szafarni koło Torunia jest bardzo dobrym podsumowaniem ośmioletnich działań związanych z powstaniem i rozwojem Drogi św. Jakuba w Polsce. Długość wszystkich otwartych odcinków Szlaku Jakubowego w naszym kraju na dzień 1 września 2013 r. to 4474 km. Tylko od początku 2012 r. wytyczono w Polsce ponad 1500 km nowych odcinków Drogi św. Jakuba. Nie wykluczone, że na koniec 2013 r. długość oznakowanych polskich odcinków *Camino de Santiago* przekroczy 5000 km. Wynik ten robi imponujące wrażenie na wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób zetknęli się z Drogą św. Jakuba.

Zawarte w tytule prezentowanego opracowania, może nieco kontrowersyjne pytanie, zostało postawione przez Autorów nieprzypadkowo¹. Celem bowiem opracowania jest udzielenie odpowiedzi, jak wygląda

¹ Por. E. Mendyk przedstawiając w 2008 r. historię powstania pierwszych odcinków Drogi św. Jakuba w Polsce, swój artykuł zatytułował „Droga św. Jakuba – nowy początek starej tradycji”. W prezentowanym opracowaniu, Autorzy dokonali oceny działań związanych na polskich odcinkach Szlaku św. Jakuba na koniec 2013 r. oraz przedstawili główne szanse i zagrożenia w dalszym funkcjonowaniu szlaku. Por. E. Mendyk, *Droga św. Jakuba – nowy początek starej tradycji*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.) *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, Kraków 2008, s. 67–78.

obecnie funkcjonowanie oznakowanych polskich odcinków Drogi św. Jakuba i rozwój ruchu pielgrzymkowego na najpiękniejszej drodze świata w Polsce. Autorzy obok badań terenowych przeprowadzili szereg wywiadów z osobami opiekującymi się Szlakiem Jakubowym w wielu regionach Polski, a także przeprowadzili badania ankietowe dotyczące znajomości tematyki związanej z Drogą św. Jakuba².

2. Sukcesy związane z powstaniem i funkcjonowaniem Drogi św. Jakuba w Polsce

Sukcesy związane z powstaniem i funkcjonowaniem polskich odcinków *Camino de Santiago*, autorzy prezentowanego opracowania przedstawili już pracy w opublikowanej we wrześniu 2011 r.³ Od tego czasu (do 1 września 2013 r.) w Polsce powstało ponad 1750 km nowych odcinków Szlaku św. Jakuba. Warto więc jeszcze raz, podsumować najważniejsze sukcesy związane z rozwojem kultu św. Jakuba i powstaniem odcinków Drogi św. Jakuba w Polsce:

1. Droga św. Jakuba w Polsce jest obecnie najdłuższym, oznakowanym szlakiem pielgrzymkowym w kraju. Długość wytyczonych i otwartych odcinków Szlaku Jakubowego wynosi blisko 4500 km (stan na 1 września 2013 r.).
2. Droga św. Jakuba w Polsce jest obecnie jedynym, w pełni oznakowanym szlakiem tematycznym w kraju, którego sieć łączy przejścia graniczne Polski: z Litwą (*Droga Polska*), z Ukrainą (*Droga św. Jakuba Via Regia*), z Niemcami (*Dolnośląska Droga św. Jakuba*, *Droga św. Jakuba Via Regia*, *Lubuska Droga św. Jakuba* i *Pomorska Droga św. Jakuba*), z Czechami (*Żytawska Droga św. Jakuba* i *Beskidzka Droga św. Jakuba*) oraz z Rosją – Obwodem Kaliningradzkim (*Pomorska Droga św. Jakuba*). Jeszcze w 2013 r. planowane jest oznakowanie *Podhalańsko-Orawskiej Drogi św. Jakuba* – odcinek z Nowego Targu przez Piekielnik do dawnego polsko-słowackiego przejścia granicznego w Winiarczykówce (ryc. 1).

² Autorzy prezentowanego opracowania od 2008 r. prowadzą badania terenowe na wszystkich polskich odcinkach Drogi św. Jakuba. Od pięciu lat – jako członkowie Bractwa św. Jakuba w Więclawicach Starych – angażują się także w różnego rodzaju projekty, których celem jest m.in. powstanie nowych odcinków *Camino de Santiago* w Polsce, budowa infrastruktury turystycznej przy szlaku, a także propagowanie pielgrzymek Drogą św. Jakuba.

³ F. Mróz, Ł. Mróz, *Sukcesy i wyzwania związane z rozwojem kultu i Drogi św. Jakuba w Polsce*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.) *Wpływ Świętego Roku Jakubowego na rozwój kultu i Drogi św. Jakuba*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2011, s. 117–131.

3. Z każdym rokiem wzrasta liczba Polaków pielgrzymujących do Santiago de Compostela. W 2004 r. – w momencie rozpoczęcia prac nad wytyczeniem pierwszych polskich odcinków *Camino de Santiago*, 357 osób z Polski otrzymało tzw. „*Compostelkę*” (dokument potwierdzający odbycie pielgrzymki do grobu św. Jakuba – ostatnich 100 km *Camino de Santiago* pieszo, konno lub na wózku inwalidzkim, bądź 200 km rowerem)⁴. W 2010 r. – w Świętym Roku Jakubowym było to już 2040 osób (0,75% ogółu). W 2011 r. liczba polskich pielgrzymów w Santiago de Compostela była nieco mniejsza (w porównaniu do 2010 r.) – wyniosła bowiem 1820 osób, jednak udział Polaków w ogólnej liczbie pątników wzrósł do 0,99% ogółu⁵. Natomiast w 2012 r., 2307 Polaków otrzymało „*Compostelkę*”, a udział Polaków w ogóle pielgrzymujących wyniósł 1,2% (ryc. 2). Warto jeszcze podkreślić, że tylko w miesiącach wakacyjnych (lipiec–sierpień) 2013 r. do grobu św. Jakuba pielgrzymowało 1097 osób z Polski – tj. około 3,5% ogółu cudzoziemców – co stawiało nasz kraj na 7 miejscu wśród pielgrzymów zagranicznych⁶.
4. Włączenie polskich odcinków Jakubowego Szlaku w europejską sieć *Camino de Santiago* przyczyniło się także do renesansu pielgrzymowania Polaków do Composteli z terenu Polski, a więc podobnie jak w średniowieczu „z progu własnego domu”. Warto podkreślić, że od 2005 r. do 2012 r. – w Biurze Pielgrzymkowym w Santiago de Compostela zarejestrowano 154 Polaków po ukończeniu pielgrzymki rozpoczętej w Polsce. W 2012 r. – aż 28 Polaków rozpoczęło pielgrzymkę do Composteli z terenu naszego kraju i dotarło do grobu św. Jakuba.
5. Z każdym rokiem wzrasta liczba osób, którzy decydują się indywidualnie bądź też w niewielkich grupach pielgrzymować „muszelkowym szlakiem” w Polsce. Dla przykładu można podać, że w *Księdze pielgrzymów do grobu św. Jakuba Starszego Apostoła z parafii w Kotuszowie* w 2010 r. zarejestrowano 105 osób pielgrzymujących *Małopolską Drogą św. Jakuba* (58 osób pieszo, 47 osób rowerem), natomiast w 2012 r. było to już 384 pątników – przy czym 257 osób pielgrzymowało pieszo, 25 rowerem i 102 osoby odbyły pielgrzymkę autokarem (ryc. 3)⁷.

⁴ www.peregrinossantiago.es/esp/wp-content/uploads/informes/peregrinaciones2010.pdf [pozyskano 16 VI 2013 r.].

⁵ www.peregrinossantiago.es/esp/wp-content/uploads/informes/peregrinaciones2011.pdf [pozyskano 26 X 2012 r.].

⁶ www.peregrinossantiago.es/esp/oficina-del-peregrino/estadisticas/?anio=2013&mes=8 [pozyskano 2 IX 2013 r.].

⁷ *Księga pielgrzymów do grobu św. Jakuba Starszego Apostoła z parafii w Kotuszowie*, [w:] Archiwum parafii św. Jakuba Starszego Apostoła w Kotuszowie.

6. Na szczególne podkreślenie zasługują nowe inicjatywy wędrówek Szlakiem Jakubowym, których inicjatorami są nie tylko członkowie Bractw św. Jakuba i miłośnicy Drogi św. Jakuba, ale także studenci, harcerze i młodzież szkolna. Coraz częściej szlak muszli św. Jakuba jest miejscem rekolekcji w drodze organizowanych przez parafie i różne grupy duszpasterskie. Najlepszym przykładem są tzw. „Niedzielne pielgrzymowania Droga św. Jakuba” – inicjatywy organizowane przez Bractwo św. Jakuba w Więclawicach Starych i Szczyrku, Mazowieckie Bractwo św. Jakuba, Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju i Promocji Gminy Pałecznicza „Muszelka”, Podkarpacką Chorągiew Harcerzy Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej oraz parafie św. Jakuba i gminy przez które przebiega Jakubowy Szlak. Propozycje weekendowych przejść – pielgrzymek Droga św. Jakuba są znane także w innych częściach Polski. W 2013 r. inicjatywa nabrała charakteru ogólnopolskiego pod nazwą „Pielgrzymka Gwiazdzysta Droga św. Jakuba w Roku Wiary”, której zakończenie zaplanowano pod Oknem Papieskim 20 października 2013 r. W tym dniu do Krakowa przybędą pielgrzymi, którzy od marca – raz w miesiącu – pielgrzymowali odcinkami *Camino de Santiago* w Polsce: *Małopolską Droga św. Jakuba* (odcinek z Sandomierza do Krakowa) *Droga św. Jakuba Via Regia* (odcinek z Przemyśla do Krakowa), *Warszawską Droga św. Jakuba* (odcinek z Warszawy do Piotrkowa Trybunalskiego) i *Beskidzką Droga św. Jakuba* (odcinek z Simoradza do Krakowa). O popularności tego rodzaju inicjatyw może świadczyć stale rosnąca liczba osób biorących w nich udział. W 2012 r. w VII etapach „Niedzielnego pielgrzymowania Małopolską Droga św. Jakuba” z kościoła św. Jakuba w Pałecznicy do sanktuarium Pana Jezusa Cierpiącego w Bielanach koło Kęt (inicjatywa zorganizowana przez Bractwo św. Jakuba w Więclawicach Starych) uczestniczyło w sumie 266 osób. W tej samej inicjatywie zorganizowanej w 2013 r., także w VII etapach (marzec – wrzesień 2013 r.) przy czym na odcinku Sandomierz – Więclawice Stare pielgrzymowało w sumie 355 osób (ryc. 4). Wzrost zainteresowania tego typu inicjatywami, widoczny jest również we wzroście liczby uczestników biorących udział w „Niedzielnym pielgrzymowaniu Podkarpacką Droga św. Jakuba Via Regia” – inicjatywą zorganizowaną przez Podkarpacką Chorągiew Harcerzy ZHR. W 2012 r. w VIII etapach – na odcinku Korczowa – Pilzno pielgrzymowało w sumie 148 osób, natomiast w 2013 r. tylko w VI etapach (odcinek Przemyśl – Ropczyce) wzięło udział 180 osób (ryc. 5).
7. Rozwój ruchu pielgrzymkowego Droga św. Jakuba wiąże się bezpośrednio ze stałym rozwojem kultu Apostoła zarówno w parafiach

pw. św. Jakuba, jak i innych ośrodkach kultu religijnego. W ostatnim dziesięcioleciu cztery Jakubowe kościoły – w Jakubowie, Szczyrku, Lęborku i Więclawicach Starych zostały podniesione do rangi sanktuarium św. Jakuba Starszego Apostoła. Obok wspomnianych powyżej ośrodków, zwłaszcza parafie Jakubowe w Białutach, Brzesku, Częstochowie, Kętrzynie (parafia pw. św. Jerzego), Katuszowie, Lubaniu, Łebie, Mogilnie, Murowanej Goślinie, Nysie, Olsztynie, Ośnie Lubuskim, Przesmykach, Sączowie, Simoradzu, Sandomierzu, Szczaworyżu, Szczecinie, Tarchominie, Toruniu, Tuchowie i Żabnie są prężnymi ośrodkami kultu św. Jakuba. Na podkreślenie zasługują także nowe inicjatywy związane z dalszym ożywieniem kultu Apostoła w lokalnych społecznościach i regionie – np. „Biesiady Jakubowe” (np. w Jakubowie), „Jarmarki Jakubowe” (m.in. w Błaziejewie, Kętrzynie, Krzepicach, Nysie, Przeworsku, Szczecinie i Więclawicach Starych), „Festyny Jakubowe” (m.in. w Brzesku, Lublinie-Głusku), „Dni Jakubowe” (m.in. w Lęborku, Olsztynie i Tolkmicku), „Międzynarodowy Złot Jakubów” w Lęborku, czy też Bieg Uliczny św. Jakuba w Lęborku. Warto podkreślić, że te nowe projekty, dzięki promocji w mediach, cieszą się dużym zainteresowaniem – dla przykładu w I Małopolskim Biegu Droga św. Jakuba zorganizowanym przez Bractwo św. Jakuba w Więclawicach Starych 14 września 2013 r. uczestniczyło 64 biegaczy – 23 osoby na dystansie 7,5 km i 41 osób na dystansie 12,5 km. Najmłodszy uczestnik biegu miał 9, a najstarszy 63 lata.

3. Wybrane problemy i zagrożenia w funkcjonowaniu Drogi św. Jakuba w Polsce

Przedstawione powyżej sukcesy związane z genezą i rozwojem polskich odcinków Drogi św. Jakuba nie mogą w żadnym stopniu przysłonić ogromu zadań, jakie stoją przed organizacjami, stowarzyszeniami, bractwami i miłośnikami Szlaku św. Jakuba zaangażowanymi w oznakowanie i opiekę nad *Camino de Santiago* w Polsce.

Do priorytetowych zadań, które należy podjąć należy przede wszystkim poprawa oznakowania, wzmocnienie działań informacyjnych i promocyjnych o Drodze św. Jakuba zwłaszcza w regionie przez który on przebiega oraz przygotowanie odpowiedniej bazy turystycznej, zwłaszcza bazy noclegowej.

Badanie terenowe przeprowadzone przez Autorów prezentowanego opracowania na wielu polskich odcinkach *Camino de Santiago* wykazały znaczące braki w oznakowaniu oficjalnie otwartych odcinków szlaku.

Niepokój budzi fakt, że część odcinków Drogi św. Jakuba w Polsce powstała dzięki pozyskanym środkom finansowym z różnego rodzaju projektów i została oznakowana przez znakarzy, którzy nie w pełni (bądź wcale) znają specyfikę Drogi św. Jakuba na terenie Hiszpanii. Niestety osoby odpowiedzialne za oznakowanie szlaku nie podjęły trudu powiadomienia gospodarzy regionu/miasta przez który przebiega szlak – tj. prezydentów, burmistrzów, wójtów i sołtysów o przeprowadzonej akcji znakowania, nie mówiąc już o uzyskaniu oficjalnej zgody, czy też jakichkolwiek konsultacjach związanych z przebiegiem trasy. W efekcie, w regionalnych i lokalnych punktach informacji turystycznej, w urzędach gmin, w parafiach oraz lokalnych organizacjach zajmujących się m.in. obsługą ruchu turystycznego nie można otrzymać jakiejkolwiek informacji na temat danego odcinka Drogi św. Jakuba.

Cieszyć może natomiast działalność członków Bractw św. Jakuba, miłośników Drogi św. Jakuba oraz czcicieli Apostoła, którzy systematycznie od kilku lat poświęcają czas i niejednokrotnie własne środki finansowe na oznakowanie bądź konserwację Szlaku Jakubowego. Ogromnie ważne jest to, że osoby te pracują w ścisłej współpracy z duszpasterzami i przedstawicielami władzy samorządowej regionów przez które przebiega szlak. Śmiało można powiedzieć, że bez tej grupy dalszy rozwój Drogi św. Jakuba byłby niemożliwy.

Niezbędne jest więc, aby te działania uzyskały dalsze wsparcie w lokalnych społecznościach – wśród duszpasterzy, starostów, burmistrzów, wójtów, sołtysów, lokalnych przedsiębiorców i przedstawicieli organizacji pozarządowych. Należy bowiem podkreślić, że nawet doskonale prowadzona organizacja o charakterze ogólnopolskim nie rozwiąże problemów na szczeblu lokalnym. Konieczne wydaje się więc stworzenie w poszczególnych regionach (województwach) Rady Programowej (Kapituły) do spraw Rozwoju Drogi św. Jakuba na danym terenie. Bardzo dobrym przykładem może być w tym zakresie „Rada do spraw Rozwoju Szlaku Św. Jakuba” powołana 15 kwietnia 2013 r. na mocy zarządzenia marszałka województwa kujawsko-pomorskiego⁸, czy Kapituła Pomor-

⁸ W skład „Rady do spraw Rozwoju Szlaku Św. Jakuba” w woj. kujawsko-pomorskim zostali powołani: Jarosław Więckowski, przedstawiciel prezydenta Torunia, Zdzisław Marciniak, przedstawiciel burmistrza Brodnicy, Bogdan Lipiński, przedstawiciel burmistrza Kruszwicy, Piotr Łuczak, przedstawiciel burmistrza Strzelna, Ryszard Konopka, prezes Golubsko-Dobrzyńskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej, ks. dr Piotr Roszak, przedstawiciel Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Henryk Miłoszewski, prezes Miejskiego Oddziału PTTK im. M. Sydowa w Toruniu, Beata Sawińska, przedstawiciel marszałka województwa kujawsko-pomorskiego.

skiej Drogi św. Jakuba, powołana 15 października 2008 r.⁹ Do udziału w pracach rady powinni zostać zaproszeni przedstawiciele wszystkich powiatów, gmin i parafii przez które przebiega Jakubowy Szlak, przedstawiciel urzędu marszałkowskiego, przedstawiciel miejscowego ordynariusza (np. przedstawiciel wydziału duszpasterskiego kurii diecezjalnej), reprezentanci świata nauki, bractw, organizacji i stowarzyszeń związanych z Drogą św. Jakuba, a także przedstawiciele nadleśnictw i obszarów objętych ochroną przyrody przez które poprowadzono *Camino de Santiago*, w końcu przedstawiciele Lokalnych Grup Działania i Lokalnych Organizacji Turystycznych. Zdaniem Autorów prezentowanego opracowania, tylko taka Rada dzięki pozyskaniu odpowiednich środków finansowych z różnego rodzaju projektów jest w stanie podjąć działania do przygotowania bazy noclegowej, żywieniowej i informacyjnej w danym regionie.

Aby Droga św. Jakuba w danym regionie była szlakiem autentycznym i żywym, musi być obecna i znana w społeczności lokalnej. Ł. Gaweł podkreśla, że „zarządzanie szlakiem – mające na celu zachowanie jego materialnych i niematerialnych walorów dla przyszłych pokoleń – może być skuteczne wyłącznie wówczas, gdy będzie uwzględniało uwarunkowania lokalne”¹⁰. Dlatego wiedzę o regionalnych odcinkach *Camino de Santiago* należy wprowadzać do programu miejscowych szkół (edukacja regionalna), organizacji i stowarzyszeń młodzieżowych, drużyn harcerskich, grup zrzeszających liturgiczną służbę ołtarza, szkolnych kół turystyczno-krajoznawczych, grup duszpasterskich działających przy miejscowych parafiach, lokalnych organizacji i stowarzyszeń pozarządowych, a także w pracowniach działających w miejskich i gminnych ośrodkach kultury czy też bibliotekach. Niezbędna w tym zakresie jest organizacja

⁹ Kapituła Pomorskiej Drogi św. Jakuba skupia przedstawicieli następujących podmiotów: gminę miejską Lębork, gminę Kartuzy, samorząd powiatu lęborskiego, samorząd województwa pomorskiego, departament turystyki pomorskiego urzędu marszałkowskiego, parafię św. Jakuba Apostoła w Lęborku, parafię św. Jakuba Apostoła w Łebie, Bazylikę Metropolitalną św. Jakuba Apostoła w Szczecinie, wspólnotę Braci Mniejszych Kapucynów z Gdańska, prowadzącą kościół św. Jakuba w Gdańsku przy ul. Wałowej 28, parafię Trójcy Świętej w Smołdzinie, sanktuarium Matki Bożej Trzykróć Przedziwnej na Górze Chełmskiej, kurię biskupią diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej (wydział duszpasterski), Lokalną Organizację Turystyczną *Ziemia Lęborska*, Lokalną Organizację Turystyczną *Łeba*, Pomorską Regionalną Organizację Turystyczną, Lęborskie Stowarzyszenie św. Jakuba, Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie (delegatura w Koszalinie).

¹⁰ Ł. Gaweł, *Zarządzanie sakralnymi szlakami dziedzictwa kulturowego*, [w:] Ś. Sittke i N. Widok (red.) *Drogi Jakubowe i inne szlaki pątnicze w Polsce i Czechach*, Reakcja Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012, s. 185.

warsztatów, prelekcji, wykładów i wystaw na temat najpiękniejszej drogi świata, jak popularnie nazywana jest Droga św. Jakuba. Znakomitym wsparciem do popularyzacji Szlaku Jakubowego w lokalnych społecznościach jest także organizacja weekendowych (niedzielných) pielgrzymek (wędrówek, rajdów) Szlakiem św. Jakuba, rozpoczynających się np. od nabożeństwa (Mszy św.) w miejscowym kościele przy udziale mieszkańców i władz samorządowych.

Konieczne jest także wyznaczenie grupy wolontariuszy – „strażników” opiekujących się odcinkiem Drogi św. Jakuba w danym regionie. Doskonałym rozwiązaniem byłoby, aby w lokalnej grupie strażników szlaku znaleźli się np. uczniowie szkół, studenci, harcerze, służba liturgiczna pod opieką nauczyciela lub osoby znającej *Camino de Santiago*. Bardzo ważne jest, aby osoby opiekujące się szlakiem dokonywały systematycznego przeglądu stanu oznakowania drogi, zwłaszcza w okresie pielgrzymkowym. Wskazane byłoby także, aby wsparciem dla „strażników” Drogi św. Jakuba były osoby, które indywidualnie pielgrzymowały już szlakami hiszpańskimi do grobu św. Jakuba w Santiago do Compostela. Caminowicze bowiem doskonale znają atmosferę, jaka panuje na *Camino de Santiago* oraz posiadają cenną wiedzę na temat oznakowania, promocji, informacji i infrastruktury turystycznej szlaku. Innym, istotnym zadaniem stojącym przed „strażnikami” szlaku oraz członkami bractw i organizacji koordynujących funkcjonowanie odcinków Drogi św. Jakuba w Polsce jest nawiązanie współpracy z duszpasterzami w celu poprawy opieki duszpasterskiej w świątyniach przy Szlaku Jakubowym. Z przykrością należy bowiem stwierdzić, że niestety w wielu parafiach czy też ośrodkach kultu religijnego funkcjonujących przy Drodze św. Jakuba działalność duszpasterska skierowana na pielgrzymów nie jest w pełni zadowalająca.

Kluczowym zadaniem stojącym przed organizacjami, stowarzyszeniami i szeroką grupą miłośników Drogi św. Jakuba w Polsce jest zapewnienie, aby polskie odcinki Szlaku Jakubowego nie zatraciły w żaden sposób charakteru szlaku pielgrzymkowego, a w związku z tym, wędrowanie tą drogą miało przede wszystkim wymiar religijny i stanowiło nową formę ewangelizacji na „pustyniach współczesnego świata”¹¹. Pielgrzymowanie Drogą św. Jakuba to bowiem wyjątkowe doświadczenie i niepowtarzalne rekolekcje w drodze. Warto w tym miejscu przytoczyć jeszcze raz

¹¹ Por. Homilia papieża Benedykta XVI wygłoszona podczas Mszy św. inauguracyjnej Rok Wiary; Rzym, 11 października 2012 r. Patrz [w:] www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2012/documents/hf_ben-xvi_hom_20121011_anno-fede_pl.html [pozyskano 25 X 2012 r.].

słowa ks. abpa Juliána Barrio Barrio wypowiedziane 19 kwietnia 2013 r. w Szafarni koło Torunia, które doskonale oddają specyfikę pielgrzymowania do grobu św. Jakuba Starszego Apostoła w Santiago de Compostela: „Bez wątpienia Szlak św. Jakuba pomaga nam spotkać się z samym sobą. Kluczowe zawsze będzie spotkanie z samym sobą, jako pewien początek, ponieważ jest to warunek, żeby spotkać się z drugim człowiekiem, a przede wszystkim z Panem Bogiem”. Niezwykle istotne jest, aby Polska – włączona w międzynarodową sieć *Camino de Santiago* – wniosła w tę sieć swoje wielowiekowe doświadczenia pątnicze i przypomniła pozostałym mieszkańcom Europy o duchowych korzeniach Starego Kontynentu i chrześcijańskich źródłach peregrynacji do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela¹². Polscy pielgrzymi w tym względzie mogą być bardzo dobrym przykładem – analizując bowiem motywy pielgrzymowania do Santiago de Compostela bardzo wyraźnie widać, iż ponad połowa pielgrzymów z Polski podąża do Composteli w celach religijnych. Jeśli porównamy dane dotyczące Polaków z ogółem pielgrzymujących do Santiago, zauważyć możemy wyraźną różnicę w motywacji ogółu *caminowiczów* – bowiem większość osób udaje się na *Camino de Santiago* w celach religijno-kulturowych (ryc. 6).

Ogromnie ważnym zadaniem stojącym przed osobami sprawującymi pieczę nad polskimi odcinkami Drogi św. Jakuba jest zapewnienie opieki duszpasterskiej nad pielgrzymami i turystami w parafiach, sanktuariach i innych ośrodkach kultu religijnego znajdujących się przy szlaku. Często bowiem kilka zdań zamienionych z duszpasterzem, wejście do świątyni na Mszę św. lub nabożeństwo, świadectwo innych osób – jest impulsem do zastanowienia się nad swoim dotychczasowym życiem okazją zwłaszcza dla osób poszukujących wiary. Dlatego na wielu polskich odcinkach Szlaku Jakubowego władze kościelne widząc możliwość prowadzenia „nowej ewangelizacji” i wykazując się przy tym troską o pielgrzymów jakubowych powołują lokalnych duszpasterzy – kapelanów szlaku¹³.

Wsparciem w wielu działaniach związanych z funkcjonowaniem poszczególnych odcinków Drogi św. Jakuba w Polsce może być powołana 17 października 2012 r. w Częstochowie Kongregacja „Camino Polonia”. W statucie tego ogólnopolskiego stowarzyszenia, zapisano bowiem, że

¹² Por. *Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI z okazji inauguracji Roku Świętego w Santiago de Compostela*. Źródło: www.centrodeperegrinacion.wordpress.com [pozyskano 12 X 2012 r.].

¹³ Przykładem może być *Droga św. Jakuba Via Regia* – w diecezji sosnowieckiej ks. bp Grzegorz Kaszak mianował duchowym opiekunem szlaku ks. Marka Sendala – proboszcza parafii pw. św. Jakuba w Sączowie. Z kolei w archidiecezji przemyskiej ks. abp Józef Michalik powołał na kapelana drogi ks. Marka Dudę.

do jej głównych celów należeć będzie m.in.: „działanie w celu oznakowania oraz późniejszego sprawowania opieki nad drogami pielgrzymkowymi do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela na terenie kraju, wspieranie tradycji europejskich związanych z szerzeniem idei ruchu pielgrzymkowego Drogami św. Jakuba Apostoła, pomoc i współpraca w odtwarzaniu wspólnego dziedzictwa kulturowego chrześcijańskiej Europy oraz reprezentowanie Bractw, Stowarzyszeń i parafii św. Jakuba wobec władz kościelnych i państwowych”¹⁴.

Przedstawione powyżej cele i zadania Kongregacji „Camino Polonia” są bardzo istotne w odniesieniu do szerszego – europejskiego patrzenia na odcinki Szlaku Jakubowego w Polsce. Niestety, w dalszym ciągu pomimo tak rozbudowanej już polskiej sieci *Camino de Santiago* oraz powstania licznych stowarzyszeń i bractw jakubowych w Polsce – Polska jest nadal „białą plamą” na mapie przedstawiającej pierwszy Europejski Szlak Kulturowy – *The Santiago de Compostela Pilgrim Routes*¹⁵. Obecnie *Camino de Santiago* jako Europejski Szlak Kulturowy uznane są w następujących krajach: w Belgii, Francji, Hiszpanii, Luxemburgu, Niemczech, Portugalii, Szwajcarii i Włoszech. Jednym z wymagań Europejskiego Instytutu Szlaków Kulturowych (EICR), aby uzyskać certyfikat „Szlaku Kulturowego Rady Europy” – szlak musi być zarządzany przez jedną lub więcej niezależnych organizacji (w formie stowarzyszenia lub federacji stowarzyszeń). Ponadto na szlaku powinny być podejmowane długoterminowe projekty podejmowane przez wiele organizacji w ramach współpracy, realizowane w obszarach priorytetowych: badania naukowe, zachowanie i wzmacnianie dziedzictwa kulturowego; wymiana kulturalna i edukacyjna wśród młodych Europejczyków; realizacja współczesnych praktyk artystycznych i kulturalnych, turystyki kulturalnej i zrównoważonego rozwoju¹⁶.

4. Ocena wiedzy na temat Drogi św. Jakuba wśród mieszkańców przez który przebiega Jakubowy Szlak oraz wśród studentów

Autorzy niniejszego opracowania wielokrotnie podkreślali, że jednym z najważniejszych problemów związanych z funkcjonowaniem Drogi

¹⁴ Statut „Kongregacji Camino Polonia”. Tekst jednolity według stanu na dzień 17 października 2012 r., Archiwum „Kongregacji Camino Polonia” w Więclawicach Starych.

¹⁵ www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/Routes/compostella_en.asp [pozyskano 3 IX 2013 r.].

¹⁶ www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/routes/default_en.asp [pozyskano 3 IX 2013 r.].

św. Jakuba w Polsce jest przede wszystkim nikła wiedza (a właściwie jej brak) mieszkańców przez który przebiega Jakubowy Szlak na temat postaci św. Jakuba Starszego Apostoła, tradycji pielgrzymowania do Composteli i *Camino de Santiago*. Oczywiście jest, że taki stan przekłada się na bierne lub też niestety nieprzychylnie traktowanie przez lokalną społeczność pielgrzymów wędrujących Drogą św. Jakuba. I choć w tym zakresie na wielu polskich odcinkach „muszelkowego szlaku” nastąpiła znacząca poprawa, to w dalszym ciągu bardzo ważnym zadaniem pozostaje przeprowadzenie działań marketingowych – głównie akcji informacyjnej i promocyjnej służącej upowszechnieniu wiedzy o „Camino de Santiago” zarówno na szczeblu lokalnym, a więc w powiatach, gminach i parafiach przez które przebiega szlak, jak i na szczeblu regionalnym i centralnym. Należy w tym zakresie wykorzystać środki masowego przekazu – a więc prasę, radio, telewizję i oczywiście Internet – tzw. zwłaszcza serwisy społecznościowe (social media) jak np. Facebook i Twitter. Konieczne jest zdobycie zainteresowania mediów, w tym przede wszystkim dziennikarzy lokalnych gazet, i organizacja dla nich konferencji prasowych oraz wyjazdów studyjnych Drogą św. Jakuba¹⁷.

I choć cieszyć może rosnąca z każdym rokiem liczba informacji na temat *Camino de Santiago* w polskich mass mediach, to nasuwa się pytanie, w jakim stopniu wiedza na temat Drogi św. Jakuba oraz Santiago de Compostela jest popularna wśród Polaków? W tym celu Autorzy prezentowanego opracowania przeprowadzili badania ankietowe w dwóch grupach badawczych.

Pierwszą grupę stanowiły osoby pielgrzymujące odcinkami Drogi św. Jakuba w Polsce – w sumie 200 respondentów. Badania ankietowe przeprowadzone zostały od marca 2012 r. do sierpnia 2013 r. w najważniejszych ośrodkach kultu św. Jakuba, podczas niedzielnych przejść Drogą św. Jakuba, w trakcie spotkań, wykładów i prelekcji nt. *Camino de Santiago*. Część ankiet została wypełniona drogą elektroniczną, dzięki wykorzystaniu serwisu internetowego www.interankiety.pl. Kwestionariusz ankiety składał się z 20 pytań oraz metryczki. W niniejszym opracowaniu przedstawione zostaną wyniki badań ankietowych uwzględniające odpowiedzi na 3 pytania powiązane z problemem badawczym opracowania.

Badaną grupę charakteryzuje bardzo duże zróżnicowanie pod względem wieku. Największy udział (ponad 50% ogółu) stanowiły osoby w wieku 36–65 lat (105 osób), a najmniejszy osoby poniżej 19 lat (4,5%). Drugą najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 19–25 lat (34 oso-

¹⁷ Ł. Gawęł, *Zarządzanie sakralnymi szlakami...*, dz. cyt., s. 191.

by – tj. 17%). Pozostałe osoby przypisano do dwóch grup wiekowych: 31 osób w wieku 26–35 lat, a 21 respondentów do grupy wiekowej powyżej 65 lat.

Ponad 28% ogółu ankietowanych oceniła oznakowanie polskich odcinków Drogi św. Jakuba negatywnie lub niezadawalająco: 16 osób oceniło oznakowanie niedostatecznie, a 41 osób – miernie. Najwięcej respondentów (37%) oceniając oznakowanie Szlaków Jakubowych w Polsce wskazało na ocenę dostateczny, zaś 61 osób na ocenę dobrą. Tylko 8 respondentów postawiło ocenę bardzo dobry.

Niestety nikt nie ocenił poziomu wiedzy na temat Drogi św. Jakuba wśród mieszkańców terenów przez które przebiega Jakubowy Szlak na ocenę bardzo dobry. Przeważały odpowiedzi negatywne: 78 osób (39% ogółu) oceniło ten poziom wiedzy miernie, 57 osób (28,5% ogółu) – dostatecznie, zaś na ocenę „niedostateczny” wskazało 37 ankietowanych (18,5% ogółu ankietowanych). Jedynie 28 osób (14% ogółu) oceniło poziom wiedzy mieszkańców dobrze.

Warto jeszcze przeanalizować odpowiedzi na pytanie „Które z poniższych elementów/zadań wymagają według Pana/Pani poprawy na polskich odcinkach Drogi św. Jakuba?” (możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi). Najwięcej osób wskazało na poprawę wiedzy na temat *Camino de Santiago* wśród lokalnej społeczności – 102 osoby, następnie poprawę oznakowania szlaku (100 osób), poprawę bazy noclegowej (81 osób), bazy żywieniowej (24 osoby), informacji (tablice, informatory) (57 osób), „dostępność” obiektów sakralnych (56 osób), opieka/koordynacja (16 osób) oraz publikacje (przewodniki i mapy) 63 osoby.

Drugą grupę badawczą stanowili studenci I roku kierunku „Turystyka i rekreacja” trzech uczelni: Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu oraz Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Badania zostały przeprowadzone w latach 2010–2012 i objęły 353 studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych ww. kierunku. Badania były prowadzone na początku roku akademickiego – tj. w październiku 2010, 2011 i 2012 r. Kwestionariusz ankiety składał się z 5 krótkich pytań oraz metryczki. Należy jeszcze zaznaczyć, że 96% respondentów była w wieku 19–24 lat, 13 osób miało powyżej 25 lat (6 osób w wieku 25–30 lat; 4 osoby w wieku 31–34 lat i 3 osoby w wieku 35–40 lat).

Blisko 28% – tj. 98 respondentów zadeklarowało, że spotkało się już z terminem „Camino de Santiago”. Najwięcej osób w tej grupie dowiedziało się na temat Drogi św. Jakuba ze środków masowego przekazu

(radio, telewizja, prasa, internet), z książki Paulo Coelho „Pielgrzym” oraz od rodziny i znajomych. Tylko trzech respondentów wskazało, że spotkało oznakowanie Drogi św. Jakuba w regionie zamieszkania.

Znacznie więcej, bo niemal 40% ogółu badanych (138 osób) wskazało, że słyszało już o Santiago de Compostela. Osoby w tej grupie najczęściej wskazywały, że informacje na temat sanktuarium św. Jakuba w Composteli pozyskiwały ze środków masowego przekazu, od rodziny i znajomych, a także w trakcie zajęć szkolnych.

Znacznie odmiennie przedstawiają się wyniki odpowiedzi na dwa pytania: Czy zna Pan(i) osoby, które pielgrzymowały – wędrowały szlakiem św. Jakuba? oraz „Czy spotkał(a) się Pan(i) z oznakowaniem Drogi św. Jakuba tzw. muszlą św. Jakuba”. Tylko bowiem 42 studentów (tj. 11,9% ogółu) zadeklarowało, że poznało osoby, które wędrowały *Camino de Santiago*. Jeszcze mniej respondentów, tj. zaledwie 39 osób, odpowiedziało, że spotkało się ze znakiem „muszli św. Jakuba” w Polsce.

Przeprowadzone badania ankietowe oraz wywiady i badania terenowe, pozwalają stwierdzić, że *Camino de Santiago* jest wciąż jeszcze tematem nowym dla szerokiej grupy społeczeństwa. Droga św. Jakuba będąc szlakiem pątniczym, ale i kulturowym, jest przede wszystkim nastawiona na treści niematerialne. Oczywiście ważnymi kwestiami dla pielgrzyma są te cechy które mogą definiować Drogę, jako „produkt turystyczny” – czyli wszystkie dobra i usługi oferowane turystom: nocleg, gastronomia, transport, przewodniki itp. Wyruszając jednak na *Camino de Santiago* pielgrzym nastawia się na inny „Cel”. Pozbywa się wygod, pakując się do małego plecaka tylko konieczne przedmioty i odzież – zdaje sobie sprawę z tego, jakie niedogodności i przeciwności losu mogą spotkać go na drodze. Zatem ten wymiar duchowy – religijny ma zasadnicze znaczenie. W tym kontekście niezwykle ważnym jest dbanie o te walory niematerialne – religijne i kulturowe na terenach przez które przebiega szlak. Mogą to uczynić tylko lokalne społeczności: księża z parafianami, lokalne władze samorządowe – gminy, miasta; organizacje i stowarzyszenia zwłaszcza młodzieżowe, szkoły, studenci, harcerze. Potrzeba jest jednak ciągłego zdobywania wiedzy o swoim dziedzictwie i spuściznie historycznej, a także o znajomości charakteru i tradycji pielgrzymowania do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela.

Zakończenie

Przedstawione w opracowaniu sukcesy i zagrożenia związane z polskimi odcinkami Drogi św. Jakuba wskazały na główne zadania stojące

przed osobami opiekującymi się szlakiem muszli św. Jakuba w Polsce. I choć liczba oznakowanych i opisanych odcinków Szlaku św. Jakuba w Polsce budzi już dzisiaj fascynację za granicą, podobnie jak stale rosnąca liczba publikacji i informacji o polskich odcinkach *Camino de Santiago*, to niestety w szeregu kluczowych zadań związanych z funkcjonowaniem szlaku jest to stale początek drogi – początek działań. Należy jednak pamiętać, że w pracach mających na celu rozbudowę infrastruktury turystycznej przy szlaku, czy też promocję Drogi nie można zapomnieć, że Droga św. Jakuba to przede wszystkim szlak pielgrzymkowy – szlak na którym przed wiekami rodziła się świadomość europejska, a dzisiaj na każdym kroku zaświadcza nam o chrześcijańskich korzeniach Europy i zachęca do nowej ewangelizacji.

5000 km of Polish sections of the Way of St. James. Is it still the beginning?

Abstract

The Way of St. James is today the longest marked-out pilgrimage route in Poland. The length of marked-out and open sections of the Way of St. James is nearly 4,500 km (as of 1 September 2013).

This presentation seeks to recapitulate the most important successes associated with the cult of St. James and the development of Polish sections on the Way of St. James. The author also discusses the most essential issues related to the functioning of the Way of St. James in Poland, discussing mainly poor knowledge of the figure of St. James the Greater, Apostle and the tradition of pilgrimages to Compostela and *Camino de Santiago* on the part of inhabitants of towns crossed by the Way of St. James and the lack of proper tourist facilities, especially accommodation.

This paper also seeks to put forth tasks for organisations, associations, brotherhoods and those concerned about the Way of St. James, committed to marking and attending to *Camino de Santiago* in Poland. Additionally, it has also been stressed that the works aimed at developing tourist infrastructure on this route or promoting the Way should always consider the fact that the Way of St. James is above all a pilgrimage route – a route on which European self-awareness had emerged centuries ago and which incessantly bears witness to Europe's Christian roots and encourages new evangelisation.

5.000 kilometros de Caminos de Santiago en Polonia. ¿Sigue siendo el principio?

Resumen

Los diferentes Caminos de Santiago en Polonia son actualmente los más largos senderos de peregrinación marcados en el país. La longitud de los distintos tramos marcados y abiertos de las rutas jacobeanas es de casi 4.500 kilómetros (al 1 de septiembre de 2013).

Este documento resume los éxitos relacionados con el desarrollo de la devoción a Santiago y la creación de las distintas rutas polacas del Camino de Santiago.

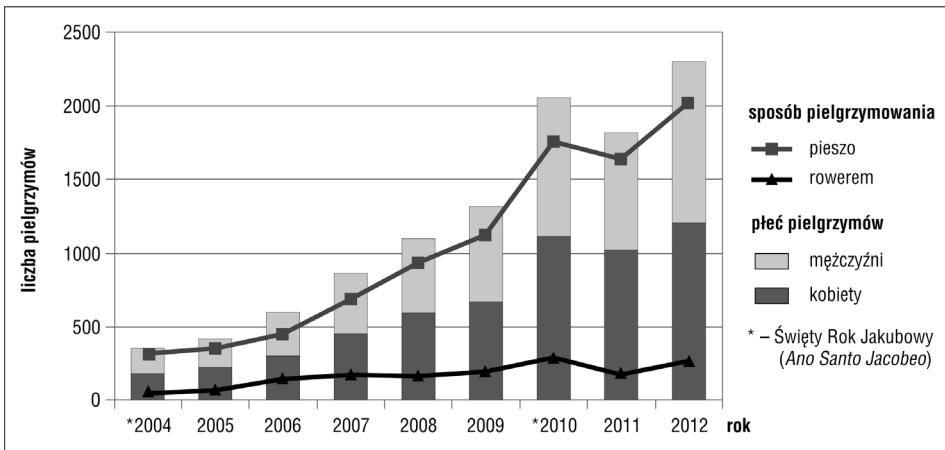
También se trata de los temas más importantes relacionados con el funcionamiento del «Camino Jacobeo» en Polonia. Son sobre todo, el conocimiento escaso o muy limitado sobre «el Camino», de los habitantes de los pueblos por los que atraviesa la Ruta Jacobea, incluyendo también la figura del Apóstol Santiago, la tradición de la peregrinación a Compostela y el Camino de Santiago en sí mismo. Falta también la infraestructura turística, especialmente del alojamiento para pernoctar y del abastecimiento, para el peregrino.

El documento propone las tareas más importantes que deben enfrentar las organizaciones, asociaciones, cofradías y los aficionados a la ruta Jacobea participando en la señalización y protección del Camino de Santiago en Polonia. Siguiendo las tareas, del desarrollo del Camino y su promoción, no se puede olvidar que la ruta Jacobea es ante todo una ruta de peregrinación, la ruta en que durante siglos nació la Conciencia Europea. Hoy en día esta ruta en cada sitiodemuestra las raíces cristianas de Europa y estáfomentando la nueva evangelización.

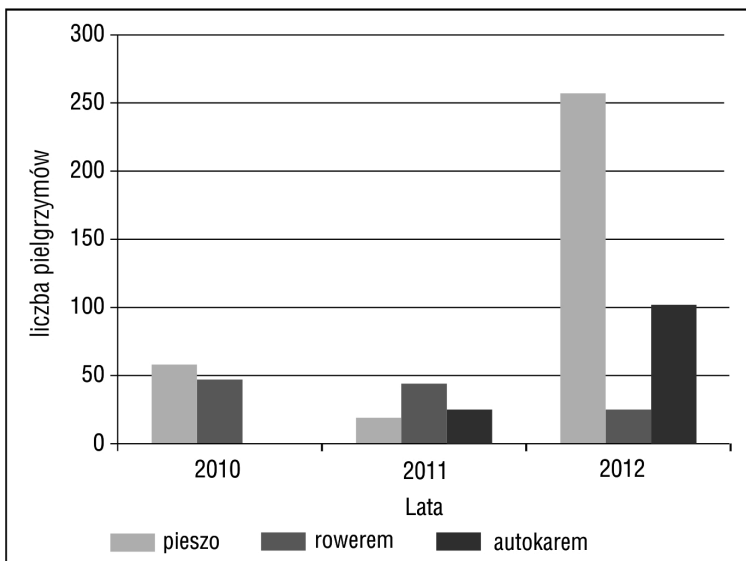
*Franciszek Mróz, dr
Instytut Geografii
Uniwersytet Pedagogiczny
Kraków
Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
Nowy Targ
Bractwo św. Jakuba Apostoła
Więclawice Stare
Archicofradía Universal del Apóstol Santiago*

*Lukasz Mróz, mgr
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ
Kraków
Bractwo św. Jakuba Apostoła
Więclawice Stare*

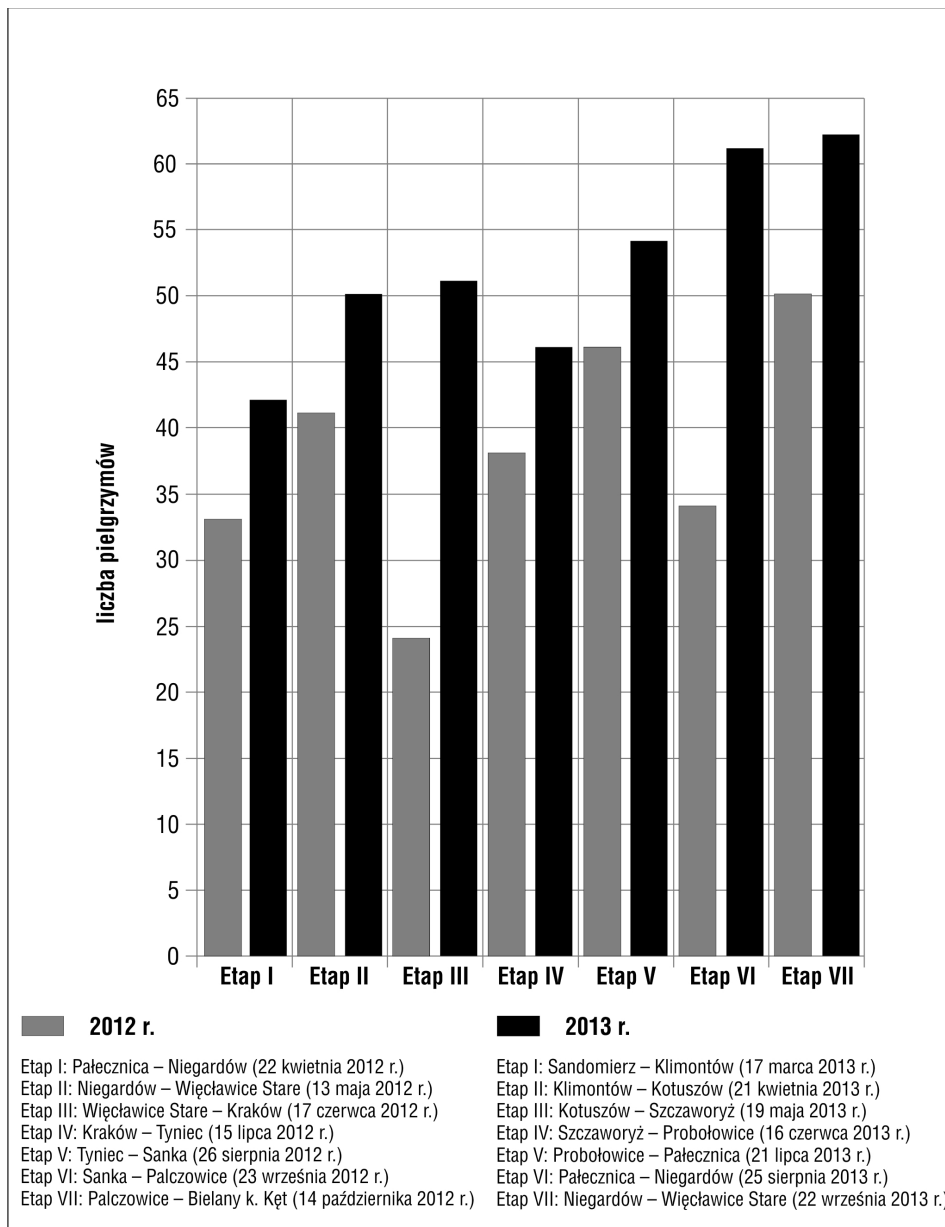
Aneks

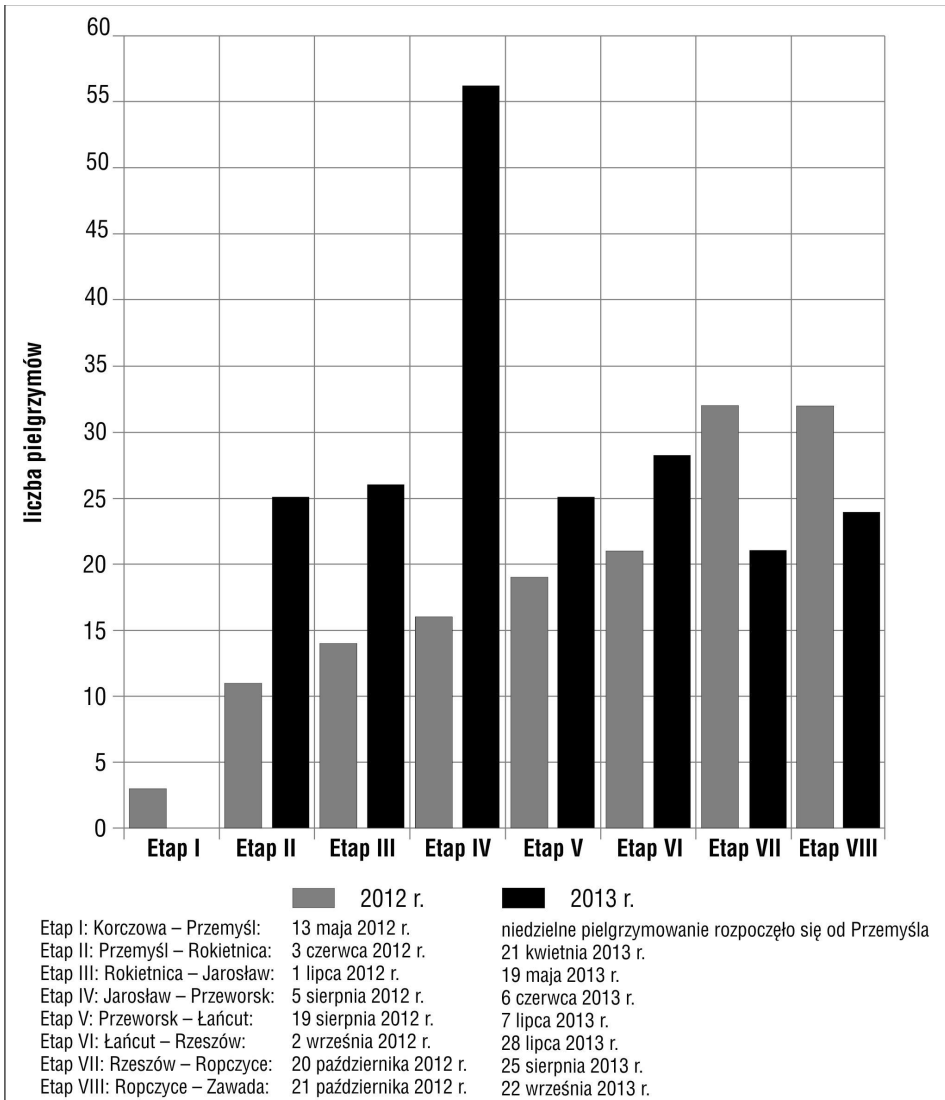
Ryc. 2. Ruch pielgrzymkowy Polaków do Santiago de Compostela w latach 2004–2012 (liczba Polaków, którzy w latach 2004–2012 otrzymali „Compostelkę” – tj. dokument potwierdzający odbycie pielgrzymki do grobu św. Jakuba – ostatnich 100 km Camino de Santiago pieszo, konno lub na wózku inwalidzkim, bądź 200 km rowerem). Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Biura Pielgrzymkowego Arcybiskupstwa Santiago de Compostela

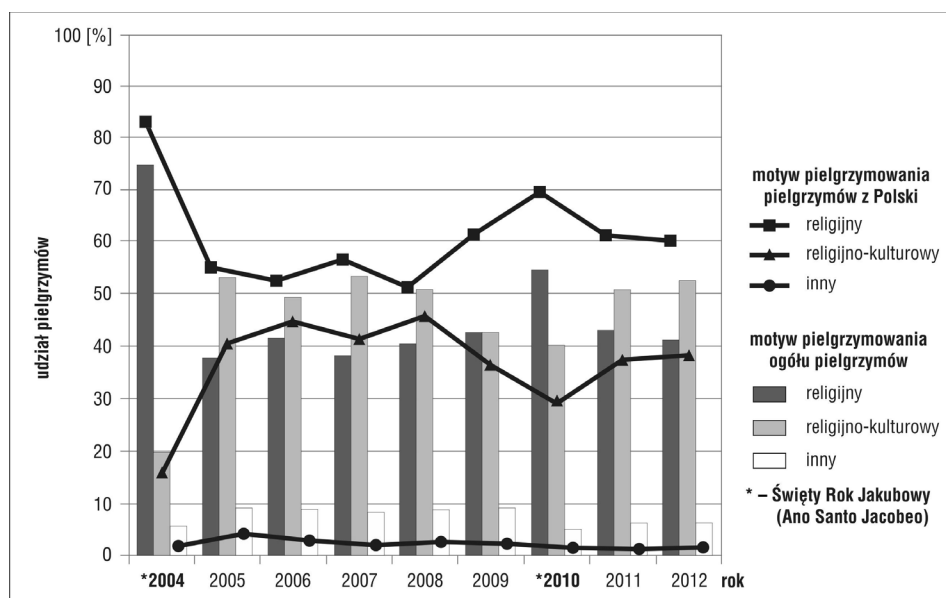
Ryc. 3. Ruch pielgrzymkowy na Małopolskiej Drodze św. Jakuba do kościoła pw. św. Jakuba w Katuszowie w latach 2010–2012. Źródło: opracowanie własne na podstawie „Księgi pielgrzymów do grobu św. Jakuba Starszego Apostoła z parafii w Katuszowie”

Ryc. 4. Liczba pielgrzymów biorąca udział w „Niedzielnym pielgrzymowaniu Małopolską Drogą św. Jakuba” w latach 2012–2013. Źródło: opracowanie własne

Ryc. 5. Liczba pielgrzymów biorąca udział w „Niedzielnym pielgrzymowaniu Podkarpacką Droga św. Jakuba Via Regia” w latach 2012–2013. Źródło: opracowanie własne

Ryc. 6. Zmiany motywów pielgrzymowania do Santiago de Compostela w latach 2004–2012 [W %].

